

PRIMORSKI DNEVNIK

GLASILO OSVOBODILNE FRONTE ZA SLOVENSKO PRIMORJE

Leto 2, številka 198 - Cena 3,- lire

TRST, nedelja 20. januarja, 1946

Uredništvo in uprava, Piazza Goldoni št. 1-1. Tel. št. 93806, 93807, 93808. Rokopisni se ne vračajo

Tragedija, ki ne potrebuje komentarija...

Julijska krajina in Trst v luči italijanskega imperializma

Diskusija o zunanji politiki Italije v italijanski konvenciji jesno kaže, da se osnovna smerica italijanske zunanje politike od prve svetovne vojne dalje v bistvu niso spremenile. Dejstvo, da je fašistična Italija, dosledno uveljavljajoč omenjene osnovne smerice, doživela poraz, je ostalo brez vpliva na odgovorne politične činitele danesnja laično-demokratske Italije.

Tudi danes velja za italijanske politike v polni meri načelo, ki je prevladovalo ob koncu prve svetovne vojne glede suverenosti prave moderne države. Načelo namreč, da je suvereniteta države v opreki s mednarodnimi omejitvami glede postopanja s narodnimi manjšinami. Dejstvo, da so po prvi svetovni vojni nastale države morale sprejeti mednarodno obveznost glede spoštovanja pravih narodnih manjšin, samo potrjuje imperialistični značaj omejenosti obveznosti, ki ni veljala istočasno tudi za večelje.

Ta imperialistični značaj pojmovanja državne suverenosti se je koncem prve svetovne vojne, ob sklepanju mirovnih pogodb, zavil v blazneže fraze državne pretila veselite, ki v svojo tradicijo in visoko kulturne stopnje jamči spoštovanje pravih narodnih manjšin. In je zato nesprejemljivo vsako omejevanje te suverenosti s mednarodnimi obveznostmi omejenega jamaštva.

Ali se je po katastrofalni roparski politiki fašizma italijansko stališče v tem pogledu kaj spremenilo? Če upoštevamo izjave italijanskih političnih osebnosti, moramo ugotoviti, da se pojav italijanskega imperialističnega sovničarstva razvija še nadalje v vsej svoji ostrini.

Oglejmo si nekatere izjave v zvezi s uprasanjem Trsta in Julijske krajine.

Glas imperialistov

Don Marzari, krščanski demokrat je 12. januarja t. l. na shodi v Milanu izjavil, da zgodovinski, kulturni in gospodarski razlogi zahtevajo, da se Italija vrne v Julijsko krajino.

Bonomi: »Zavezniki ne bi smeli dopustiti da bi jih v Julijski krajini prehiteli Jugoslovanci. Pokazal sem jasno na težke posledice politike, ki hoče spremeniti oblike in življenje Julijske krajine; vlada mora stalno objasnjevati javnosti postopke, da se s deportiranjem prebivalstva spremeni narodnostna struktura pokrajine, ki je v ostalem razvidna iz nagrobnih kamnov, jezika in običajev, ki se ne dajo tebršati.«

Peorari, Paladini, opozarjata na kulturno vlogo Trsta, ki je imela blagodejni vpliv na vse pokrajine. Sklicujeta se tudi na clatinstvo.

Nitti: »Teritorialne zahteve ogražajo še sama vrata Italije.«

De Gasperi (gospo Bronovski dopisnici svitoarskega lista «Journal de Genève»): »Trst je italijanski in mora ostati italijanski. Tudi če bi Trst postal mednarodno mesto, mora ohraniti svoj narodni značaj. ... Kar nas skrbi je vprašanje zaledja. Tržaška luka bi morala biti v stavi slihiš Avstriji in Čehoslovaki. Toda če bo meja med Italijo in Jugoslavijo potegnjena na podlagi narodnostnega načela, bodo pretrgane vse prometne ose, ki vijejo Trst s severom. Vseled tega bi bilo njegovo gospodarsko življenje odvisno od tuje države, in to dejstvo bi bilo nevredno.«

Mislimo, da zadostuje. Pri vseh pravice, za pravico samoodločbe teh izjavah ne gre za narodnostno lid, ampak gre predvsem za utemeljevanje izrazito imperialističnega argumentov, ki spravljajo zagovornike italijanskega imperializma v nagato protislovlje.

Dragocena priznanja

Priljubimo pri De Gasperiju. V njegovih izjavah najdemo dve dragoceni priznanji: prvo, da narodnostna razmejitve med Jugoslavijo in Italijo preseka vse poti, ki vodijo iz Trsta na sever; drugo, da Trst ne more živeti brez svojega gospodarskega zaledja. Iz tega izhaja lojalno: prvič, da Trst mora pripadati svojem gospodarskemu zaledju, kar je popolnoma v skladu s narodnostnim načelom, namreč, da spada mesto k svojemu zaledju in nikakor zaledja k mestu, drugič, da je zaledje slovenskega značaja in ga je zaradi tega nemogoče odtrgati od ostalega slovenskega ozemlja. Odrtaji Trst, tudi kot svobodno mednarodno mesto, je za gospodarsko De Gasperija nevedrno; in tem se s gospodom De Gasperijem popolnoma strinjamo, dasti je upravnasoprotne razlogov. Ko postavljamo naštevno, da se s Trstom priključijo Italiji tudi vse njegove gospodarske zaledje, se gospod De Gasperi razloži kot zagovornik in predstavitelj italijanskega imperializma, ker se noben imperialist ne bi mogel zadovoljiti s samim Trstom. Od

Kraji zločinov morajo biti kraji sodbe

Govor vodje beloruske delegacije Kiseleva

London, 19. - Tass — V govoru, ki ga je imel na večernem zasedanju Združenih narodov 18. novembra, je vodja beloruske delegacije Kiselev dejal:

»Beloruska delegacija pripisuje velik pomen delu prvega zasedanja glavnih skupščin. Združeni narodi, ki so uspešno porazili Hitlerjevsko Nemčijo in imperialistično Japonsko, si iskreno žele trajnega miru in varnosti. Prvo zasedanje glavnih skupščin, stoji pred izredno odgovornimi nalogami, na rešitvi katerih so zainteresirani vsi svobodoljubni narodi.«

To prilicnost bi rad uporabil za nekaj besed o problemih kaznovanja italijanskih vojni zločincev, ki jih morajo kaznovati tiste vlade, na katerih ozemlju so zagrešili zločine.

Znano je, da so Hitlerjevci zagrešili grozne zločine na zasedenih ozemljih. Zlasti zgovoren dokaz za to dajejo okrutnosti, ki so jih izvršili nemški fašisti na ozemljih SZ in drugih držav.

Deklaracija o odgovornosti Hitlerjevcev za zagrebene okrutnosti, ki so jo podpisali Roosevelt, Stalin in Churchill pravi, da morajo biti v trenutku, ko bo kakršno koli premirje podpisano, kakršno koli vlado, ki bi bila ustvarjena v Nemčiji, tisti nemški častniki in vojaški, ki so bili člani nacističnih organizacij, ki so odgovorni za omenjene okrutnosti, umore in druge zločine in ki so jih prostovoljno udeležili, poslani v tiste dežele, kjer so zagrešili svoje grobne zločine, da bi bili sojeni in kaznovani v skladu s zakoni teh osvobojenih

držav in svobodnih vlad, ki bi bile tamkaj vzpostavljene.

Deklaracija z dne 18. decembra 1943, ki so jo podpisale vlade Belgije, Velike Britanije, Grčije, Luksemburga, Norveške, Poljske, ZDA, ZSSR, Čehoslovaške, Jugoslavije in Francije, poudarja, da te vlade ponovno potrjujejo svojo slovesno obvezo, zagotoviti skupaj z vsemi Združenimi narodi, da bodo osebe, odgovorne za te zločine, poklicane na odgovornost, ter pospešiti potrebne praktične ukrepe za doseg tega cilja.

Beloruska vlada ima sezam nemških fašističnih zločincev in njihovih sokrivcev, skupno 12.000 mož, ki so zagrešili zločine med časno zasobdo beloruskega ozemlja. Pretežna večina teh zločincev še ni bila prijeta. Po informacijah, s katerimi razpolagamo, so nekatere zločinske enote našli zavetišče v Španiji.

Ti in vsi ostali vojni zločinci, morajo prejeti zasluženo kazeno.«

Skupno sovjetsko-francosko protifašistično stališče

Pariz, 19. AFP. — George Cogniot komentira v «Humanités» večerajšnji govor sovjetskega delegata Gromikova v skupščini Združenih narodov in piše:

»Sovjetski delegat Gromiko, ki je večeraj vztrajal na tem, da nevarnost fašistične agresije še vedno obstaja, je izrazil isto bojazan, ki so jo izražali govorniki v francoski ustavodajni skupščini v dolgi debati o zunanji politiki, ki se je končala v četrtek ponoči. Poslanec so poudarjal, da je prva naloga Združenih narodov uničiti vsepovsod možne in ustanove, ki so osumljeni, da se še bavijo s prevratnimi idejami narodnega socializma in fašizma; Gromiko je končal svoj govor z razvijanjem iste misli, s skoraj istim besedilom. Res je, da morata imeti dva naroda, ki sta nedorečeno najbolj izpostavljena nemški nevarnosti, podobna mnenja o potrebi, da izginejo vsi ostanki fašizma.«

Zakaj štiti Anqlija Franca?

Pariz, 19. AFP. — List «Humanité» piše v zvezi s stališčem britanske vlade glede francoskega predloga o pretrganju odnosov s Franco: »Stališče zunanjega ministra angleške laburistične vlade Bevinja je nemogoče zagovarjati; pod znanim idealizmom se ne more skriti realizem v najslabšem pomenu besede. Britanska vlada ne štiti Franca zaradi spoštovanja ljudskih pravic, da ljudstvo samo odloča o svoji upravi, temveč ker imajo britanski industrijci velik interes v Španiji in ker Caudillo ustrezno njihovi željam.«

List zaključuje: »Parlament se je postavil na stran Bladuitove čujčnosti proti Bevinovemu lovslovju, in je imel popolnoma prav: Kadar se prijateljstvo, mu ni pravilno slediti, temveč mu pomagati, da spozna svojo zmotno, zlasti če obstaja nevarnost, da bi morali trpeti z njim vred.«

Jugoslovani v Novi Zelandiji maršalu Titu

Beograd, 19. - (VZN) — Jugoslovanci izseljenci, ki bivajo v Wellingtonu v Novi Zelandiji, so poslali maršalu Titu voščilo za veliko zmago in proglašenje Federativne ljudske republike Jugoslavije ter obljubili svojo moralno in materialno pomoč.

Krivci novosadskih pokoljev izročeni jugoslovanskim oblastem

Budimpešta, 19. — Radio Budimpešta sporoča, da so bili krivci za množične pokolje v Novem Sadu bivši generalni poročnik Josef Gradiš, policijski kapetan Marton Zseli in bivši novosadski župan Miklos Nagy, danes izročeni predstavnikom jugoslovanskega poslanstva.

Porast prebivalstva v ZDA

Nem York, 19. - Ass. Press — Državni statistični urad je v soboto objavil, da je prebivalstvo ZDA, vključno vojaštvo v inozemstvu v petih letih, t. j. do 1. julija 1945, naraslo za 8 milijonov.

Z.D.A. se imelo v tem času 119.800.000 prebivalcev.

FAŠIZEM POD KRINKO MONARHIJE

Moskva, 19. - Tass — Reakcionarji vseh otonkov ogorčeno dvigajo svoj glas, ko jih kdo naziva fašiste. Znano je, da obtožujejo za drugi strani zastopnike levikarskih demokratičnih strank, da ti imenujejo fašiste vse one, ki niso lastega mnenja, in da vidijo povsod strahalo fašizma. Fašizem se nikakor ni spremenil v prikazen. Pojavlja se v raznih organizacijah, ki se skuša zakriti z večjim ali manjšim uspehom. Spremlja sičere svoje znake, ne pa svojega programa. V raznih evropskih državah se sedaj razvija monarhistične stranke, ki se jim pridružujejo skupne in organizacije, ki ne skrivajo svoje fašistične smeri.

Za Italijo je značilno ojačanje delovanja monarhističnih fašističnih organizacij, čeprav si je skušal v zadnjem času nadeti fašistični režim republikanske krinke. Mussolinijevu republikansko fašistično gibanje je trajalo samo nekoliko mesecev in je izgubilo z njegovo smrtjo. Sedaj so fašisti zopet pokazali svoje nagljenje za monarhijo, tako da so vsi fašisti oboje razne fašistične stranke, ki obstajajo v Italiji.

Če pogledamo monarhistični list «Italia» vidimo, da ta list ostro kritizira šišanje fašističnih elementov iz državnega aparata. To bomo lahko razumeli, če bomo upoštevali, da so pristaši fašistične stranke istočasno tudi člani italijanskih monarhističnih strank.

Prav isto lahko rečemo glede jugoslovanskih fašistov, ki so se sičere skrili pod krinko monarhije, toda ne prikrivajo svojih fašističnih programov. Ti podporniki monarhistične stranke, ki zagovarjajo zahteve bivšega kralja Petra in ki napadajo Ljudsko republiko Jugoslavijo, so bili tudi podporniki Hitlerja. Med njimi vidimo mnoge blišve ministre Nedeljevič in Pavličević fašističnih vlad. Ustanovili so v Salzburgu t. zv. odbor pristašev kralja Petra, ki mu pripadajo poleg članov Hitlerjevih marionetskih vlad tudi nekateri stari generali jugoslovanske armade, ki so predali Nemcem domoljubne obljave.

Ob 22. obletnici Leninove smrti

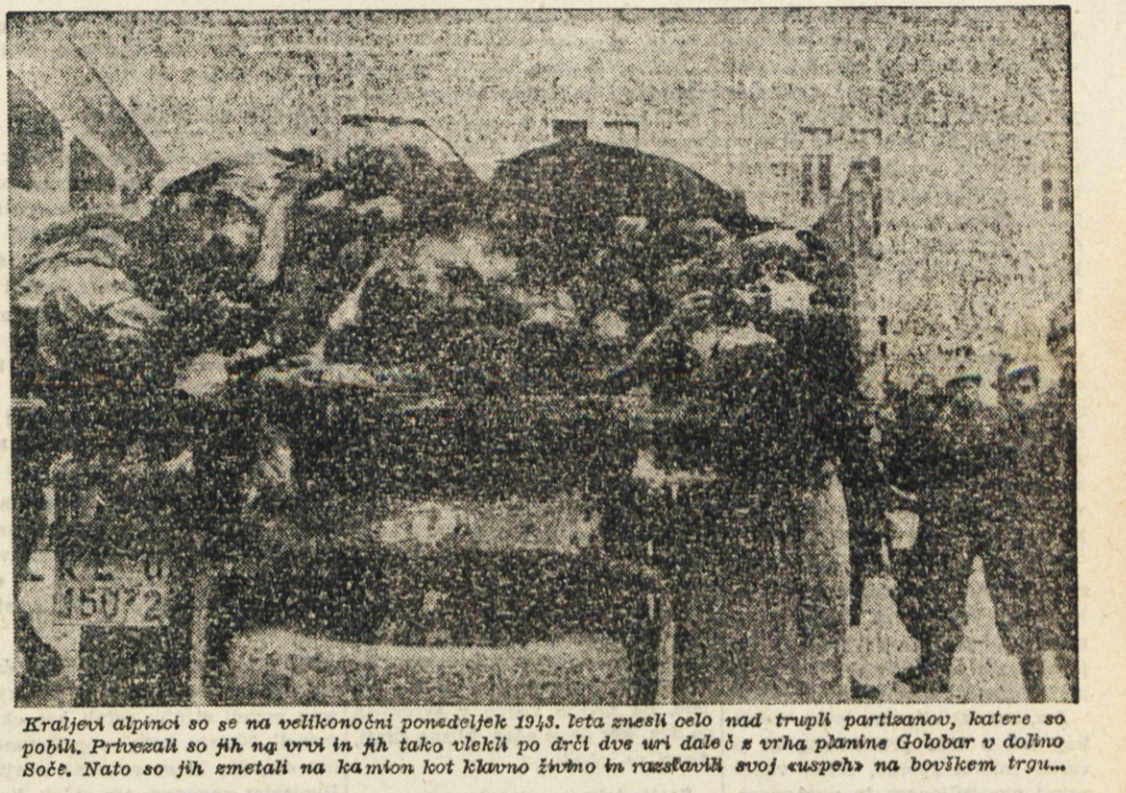
Sredi mogočnega Moskve počiva v naučevalno truplo velikega Lenina. Te dni se ob 22. obletnici smrti pred Leninovim grobom zopet zbira množica množice sovjetskega ljudstva, da počaste spomin velikega moža; človeka, ki so ga vodili v veliki borbi, ko so se otresali carske strahovlade, ko so si priborili domovino.

Vse dotle, dokler v Rusiji ljudstvo ni odstranilo krivince in nastilno vlado, narodni te velike države niso bili svobodni, ampak so živeli in trpeli za domovine svojih tirinov. Delali so na zemlji in v tovarnah, ki pa niso bile njihove, kakor niso bili njihovi sodovi tega dela. V veliki Rusiji so poleg slovenskega ruskega naroda živeli tudi drugi narodi, ki pa jim krivčina carska vlada ni dovoljevala, da bi se razvijali in izobraževali v jeziku, ki so se ga naučili od svoje matere.

Veliki Lenin je stopil na tolo te korilanih in zatiranih narodov in jih peljal preko teške borbe v Oktobrski revoluciji v Sovjetsko zvezo — državo narodne enakopravnosti in resnično demokratičnega družabnega reda. Ta revolucija, ki nosi vseokrog pečet Leninevo osebnosti, je dala narodom Sovjetske zveze

domovino. Zemlja je postala njihova last, sadove svojega dela uživajo sami, vsak narod se izobražuje in razvija v svojem materinskem jeziku, pa vendar vsi govorijo en sam jezik svobode. Lenin je bil učitelj in vzgojitelj svojega ljudstva. Vzgaljal ga je v duhu svobode, jeklenosti, ustrajnosti in ljubezni do vsega človeštva. Ta duh je vodil sovjetske narode v njihovi veliki domovinski vojni.

Med velikimi znamenstveniki in predhoditelji sveta naroda Lenin eno izmed prvih mest. Lenin je združil v sebi najboljše kakovosti misleca revolucionarja in ljudskega voditelja. Vse svoje življenje, vse svoj um in silo je posvetil borbi za osvoboditev delovnega človeštva izpod jarma zatiranja in izkoriščanja. Skozi je veliko boljševičko partijo privedel delovno ljudstvo Rusije k smagi socialistične revolucije in osvoval prvo sovjetsko socialistično državo na svetu. Sedaj, ko so se pod vodstvom Stalina uresničile Lenineve misli, ki je moč države postala osnova smag nad rabskojilnim Hitlerjevim imperializmom, čuti človeštvo najpogostje veličino Lenina, veličino njegovega nesepirnega nauka in dela.

Krajevski alpinisti so se na velikonočni ponedeljek 1943. leta znesli celo nad trupli partizanov, katere so pobili. Privesali so jih na vrvi in jih tako vlekli po drti dve uri daleč s vrha planine Golobar v dolino Soče. Nato so jih emetali na kamion kot kvasno živino in razstavili svoj uspeh na bovičnem trgu...

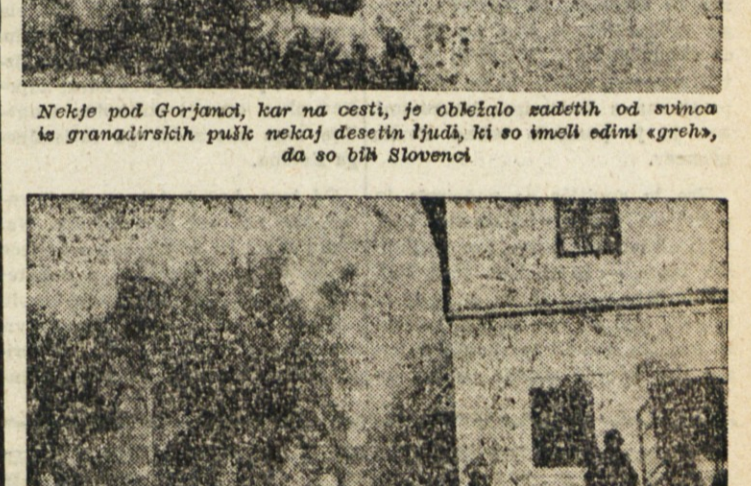
Tako so «Granatori» di Bardagna gnali ljudi na morišča

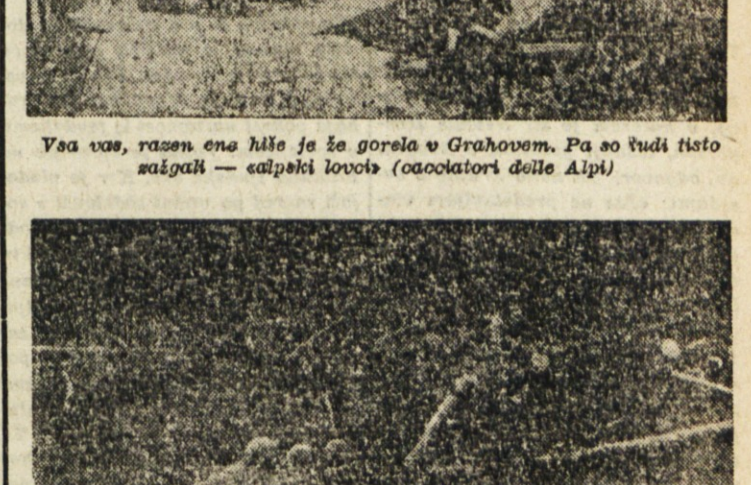
Elitna vojska — «Bersaljeri» so streljali nalo ljudstvo

Nekje pod Gorjanci, kar na osti, je obkoleto zadetih od stincev in granacijskih pušk nekaj desetih ljudi, ki so imeli edini cehov, da so bili Slovenci

Vsa vas, razen ene hiše je že gorela v Grahovem. Pa so tudi tisto mišgali — alpski lovci (caocatori delle Alpi)

Partizani so hoteli uničiti s teskopostreljem postovo. MINJons in so las imajo še danes razni avtomati v Italiji. Za teskopostrelje so poborili ljudi po vseh in jih tako zadržali. Vsaka sumljiva kretnja je pomenila tem esinjnjom italijanskih granatirjev smrt. - Koliko takih obkolitev so kritiki

FAŠISTIČNA „KULTURA“ JE ZAVOJEVALA TRST

Članek mehikanske pisateljice Lite de List po pripovedovanju izseljene Tržačanke

Mehikanska pisateljica Lita de List piše v članku pod naslovom «Fašistična kultura» zavojuje Trst: «Trst, biser Jadrana! Koliko se je govorilo, koliko pisalo o tem pristanišču po raznih časopisih, v raznovrstnih publikacijah, od najbolj premljenih zgodovinskih-političnih spisov velikih državnikov do najskromnejših časopisnih člankov preprostitih in vdanih rodoljubov.

Trst, ki so ga doslej tako srčno zamerjali, bo gotovo predstavljal v kratkem zaradi svoje naravne lepote kakor tudi zaradi svoje trgovske važnosti vabljiv griljaj za nenasitno požrelost italijanskega imperikalizma, medtem ko bo vzrok težkega vzmenjenja za prebivalce slovenske narodnosti.

In ravno zato se med bojazljivim zavzemanjem stališča enih in živahnim razpravljanjem drugih vse enoglasno vprašujejo: «Bo-li Trst v prihodnosti še vedno Italijanski ali bo končno združen z Jugoslavijo?» Jaz, kot Mehikanka, želim vedeti, kaj več o tem pristanišču, ki je vzrok tolikih sporov, želim vedeti nekaj nepristranskega in naravnega, ki naj bo prosto vseh strasti prav kakor so uradne statistike, ki so mi tako dolgočasne. Zelela sem siliti kakor preprosto navajanje dejstev, leak resničen popis vseh onih večjih in manjših posebnosti, ki ustvarjajo sliko mesta, ki je tako bogato in tako zanimivo.

Pina, mlada žena Josipa Lebana in mati štirih živahnih fantičkov, v ljudski, smehljajoča se, me je sprejela v svoji mali kmečki hišici. Obkroženi z otroki sva se podali v malo jedilnico, ne da bi pri tem pozabili na «Cervantesa», t. j. velikega, mirnega psa, rjave barve in kosegata repa, ki je napel skrit ležal v kotu za stolico.

Veljali smo jim za „sciave“

«Jaz, Lita, sem rojena v Trstu», začela Pina razgovor. Bilo mi je prijetno slišati to, ko so se začeli vrstiti v mojem življenju začetni doživljaji, ki so trajali sedem dolgih let, t. j. od leta 1919 do 1926. Hila mojih staršev je bila v sredini mesta. Obdajali so nas — da se tako izrazim — z vseh strani bodisi najodličnejša družabna, športna in kulturna shajaljšča (med njimi Adria, Prosveta, Ilirija in druga), bodisi žele, cerkve, sedeži, kakor najvažnejši slovenski list v mestu «Edinost», Italijanski komunistični list «Lavoratore» in drugi ki so mi šli iz spomina. Visoko nad nami se je dvigal lep in dostojanstven naš največji orjak «Narodni dom», ki je bil najbolj obiskovano družabno shajaljšče, kakor je ta hotel Balkan najvažnejši hotel v Trstu.

V Narodnem domu je bilo gledališče, v katerem so v raznih sezonah gostovale množične operne skupine iz Ljubljane in Zagreba. Bile so tam majhne a udobne dvorane, kjer si je v toplini in veselih razgovorih lahko naslajal ob okusni vsajski pečenci ali ob kozarčku silivovke, ob kozarčku črnega damnatinskega vina ali pa tudi ob skodelici kave. V bližini je bila tudi slovenska šola, ki je bila zelo prostorna s številnimi dvoranami, ker jo je poseljavalo veliko število učencev.

Va ta središča so podpirala in povijala posebna slovenska podjetja ali pa naši ljudje, ker Italijanci niso bili — in to tudi pred fašistično dobo — ne, da se za to ni brigala, pač pa nas je celo ovirala in skušala udušiti ter uničiti v Trstu vsaj, kar je značilo procvit in napredek domačega slovenskega življa. Prezirljivo so nas nazivali «clevsi» (sužnji), kar je namerno popačenje italijanske besede «Slavis» (Slovani), in so z nami ravnali tudi dejansko kot s sužnji, kajti čeprav so bili med našim ljudstvom številni intelektualci, profesorji, pisatelji, umetniki, znanstveniki in drugi izvedenci, niso kljub temu smeli dobiti službe v državnih uradih. Celotno najskromnejša mesta so bila zasedana po Italijanih, ki so prišli iz Italije.

Tako smo imeli priliko večkrat videti — otroci z grozo, odrasli pa z ironijo in s prezirom — karabiniarje, analifabete neumnih in debelih obrazov, ki so jih novčali na koncu južne Italije, kako so molče ter z dolgimi in umirjenimi koraki hodili po tržaških ulicah, zaviti v zamezane suknje in pokriti z dvorogati in napoleonskimi kapami, obočeni s težkimi sabljami ter vedno združeni v grobne in neločljive pare. Ljudstvo je doživljalo dejelo, da hodijo vedno v skupinah po dva, ker da je eden, ki zna čitati, drugi pa pisati.

Spriču takoga položaja in ker smo zaradi stalnega zatiranja in s težavo zatajevali erd in mržnje, je postalo naše življenje neznočno. To, da najhujši in največja neresarja v našem življenju je prišla takrat, ko se je Mussolini vrgel na nas s svojimi nepozabnimi sredstvi rafinirane barbarstva, s svojo zloglasno milico, Z milico, ki so jo tvorili zločinci najhujših nagonov, kakere so prav zato izbrali in privlekli iz raznih italijanskih zaporov. Poverjena jim je bila naloga, da nas dokončno spreobrnejo v Italijane, pa najsi bo to prostovoljno ali s silo.

Zagzali so nas Narodni dom

Ko sem neko jutro prišla v šolo, sem videla, kako je ta nova sodrga med spolnim razburjenjem in glasnim kričanjem surovo pretepla profesorje, kako se je mojih šolskih tovarišev polastila groza; videla sem, kako so skušali nekateri tovariši nevtrelizirati bombo, ki so jo bili fašisti položili v šolske prostore. Nekaj dni pozneje, ko sem bila doma, smo ugledali velik stebel dima, ki se je dvigal proti nebu, istočasno pa se tuljenje gasilskih sirev mešalo z glasnim govorenjem alarmiranih ljudi. Pohiteli smo nazaj proti kraju, kjer smo opazili ogenj.

«Ah, Lita, kako strašen in nepozaben prizor!», Pina je na to napravila pavzo, široko odprla oči in uprla svoj pogled v praznino, kot da bi še vedno gledal on prizor. Bilo je Narodni dom, ki se je spreminil v ogorke in velike plamene, ki so grozili, da ga vsega uničijo. Tu so stali gasilci z ljudmi iz vse bližnje okolice. Odkrila želja vseh je bila udušiti ognjene zubije: tako da tam je stala tudi fašistična zločinska horda, ki je bila odločena, da galecem prepreči vršitev njihovega vzvisenega človečanskega poslanstva in da za zadnji tiste, ki so se trudili, da bi nudili pomoč onim, ki so v postopju živi goreli. Ničde ni smel v postopje; Zunanji razpravljanje in protestni vzkliki, notri kriki strahu in bolečine. Celotna mlada poročnica, ki sta po nesreči izbrala Trst za kraj, kjer naj bi preživljala svojo medeni teden, in ki sta prišla iz Ljubljane, je doletela smrt v onem Dantejevem peku. Ko se je začel dim polagoma izpuščati, je bilo mogoče skozi odprtine oken opaziti strahotno tragedijo tega nezalisanega fašističnega zločina.

Od tega, kar je bilo prejšnji večer nas ponosni in veličastni Narodni dom, so ostale samo kadeče se razvaline, pomešane z nekaterimi zloglasnimi slovenskimi trupli. To pa je bil le začetek dolge vrste skrbno preudiračih in pristavljenih načrtov, na podlagi ka-

Uničili so tiskarne

Spominjam se e danes, kako so takoj po požigu lista «I Lavoratore» začeli vpiti: Sedaj k «Edinosti», zažigaj «Edinost»! Tedaj so mama in nekateri naše bližnje stanovke, polne neoppane žalosti in obupa — kajti, tam je delal moj brat in nekateri naši prijatelji — rekli nam otrokom: O vas ne bodo sumili. Tečite, tečite takoj in obvestite vse pri «Edinosti», naj se rešijo, kajti oni vandali so tja namenjeni!

Tekli smo, kolikor hitro so nam naše kratke noge dopuščale. Ko smo dospeli tja, ni hotel noben delavec zapustiti postopja: ostali so vsi na svojem mestu, odločeni, da branijo svoje pravice in svoje delo.

Mi otroci smo komaj imeli čas, da smo se skrili pod stroje, kjer smo zaradi strahu ostali kot okameneli. Kmalu nato so prihrumeli oni divjaki, ki so se vdali svojim živalskim nagonom ter začeli dvije pretepali naše starše in brate, ki so se zaman branili.

Popočili so naša imena

Kot je pač razumljivo, se sgrajenje ljudstva nad temi obseidenci od dne do dne naraščalo. Naša mladina je na razne načine kljubovala tem nasiljem in je po drugi strani tolažila družine žrtve, ki so bile še takrat številne. Zato so fašisti sistematično vsak dan ob 5. uri zjutraj hodili od hiše do hiše, zasledovali te mladence, ki so po njihovem mnenju dajali povod za vprašanje, in jih odganjali neznanu kraj. Za takrat ni bilo dela za Tržačane slovenskega porekla, če se niso hoteli političnati in pristati na spremembo priljkov. Tako so se morali namesto Martinelli prelomovati v Martini, Martinelli ali Martiniani; Juvandič - Giovanelli; Tomažič - Tommasini itd. vse po letem sistemu. Ni treba, da omenim, da so tudi imena cest, vasi, hribov, rek itd. prekrstili na ta način. Vipava se je čez noč spreminila v Vipacco, Postojna v Postumia, Kobard v Caporetto, Snelžnik v Monte Nevoso itd.

Zabranili so nam govoriti slovenski

V novih italijanskih šolah, ki so jih odprli fašisti, potem ko so zaprli vse naše, je bilo strogo prepovedano slovenski in hrvaški jezik ter obvezen samo italijanski. Poleg tega se je v okolških šolah dogajalo, da je bil kateri izmed novodošlih italijanskih učiteljev tuberkulozen. Kadar se ni našim nedolžnim otrokom posejelo pravilno izgovarjanje besed novega uradnega jezika, so jim taki učitelji za kazen pljuvali v usta.

Duhovnike, ki so v cerkvah vztrajali s slovenskimi ali hrvaškimi pridigami, so kaznovali z rizičnosovim oplenem. Pristili so jih, da so ga izpili celo po dva litra, zaradi česar so nekateri tudi umrli. V enakih nevarnosti so bili tudi vsi tisti, ki so jih na cesti presenetili, da govore naš materini jezik.

Toda nismo končili

Toliko je bilo poniževanja in trpljenja in tako hudo je bilo, da se nam je dozevdalo, da je prišel sodni dan. Naša pogumna mladina pa je vedno na razne načine skrbelja, da so prišli do izraza naši upravitelci in ogorčeni ugovori. Tako je nekoga dne neko skrivnostno bilo letalo, ki je krožilo po sinjem nebu nad mestom, odrgilo številne letonake. Za nas je to letalo bilo no-sitej tolažbe s strani onih mladih, ki so se krtovali. Tisti, ki so vodili letalo, so pripadali tej pogumni mladini, in ni jim bilo več ko 18 od 22 let. Nekateri mladinci so bili

delajo. Obnova po vojnem pustolovju napreduje hitreje, kot bi se smelo pričakovati z ozirom na manjvaje ljubljanskega osebja. Največje važnosti pa je razvoj pojma «federalizma», ki pod vodstvom Tita v Jugoslaviji pramajuje stara sovražnja, ki prikazuje zgodovino tega kmetskih narodov v grdi luči. Ista težnja po pomirjenju se opaja v odnošjih med Bolgarijo in Jugoslavijo ter Madžarsko in Romunijo. Tu se poraja nova družba, ki pa se močno zaveda tradicionalnih narodnih kultur, ki jim primava v celoti pravico do neodvisnega razvoja.

Gotovo bi morala biti prva naloga laburistične vlade, da poskrbi za socialne spremembe in v vsaki kritiki napredne politike uposteva vse dejstva. Upogvarjati, da ni popolne parlamentarne demokracije, ko je druga alternativa sedanje vrste rešitve je povratek k oski diktaturi malega razreda po daljši dobi prehlavanja krvi in manjšanju intervencije, pomeni veliko pomanjkanje razumevanja. Demokracija, kakor jo poznamo na zapadu ne obstoji in ni nikoli obstajala v teh državah. Mi lahko prostovoljno, ako smo pametni, da pride do takih razmer v vzhodni Evropi, toda edino le, če se začnemo svedeti, da sedaj je ne

obstoja. Te države so bile žrtve vohodne in ne zapadne vojne. Na zapadu smo se borili za svobodo; na vzhodu so Nemci stremeli za uničenjem Slovanov. Na zapadu niso Nemci pogostoma ubijali ujetnikov; v vzhodni Evropi je bila to njihova splošna navada. Nove revolucionarne vlade nočejo dati pravice glasovanja ali polne pravice za svobodo izražanja onim, ki so sodelovali s sovražnikom, ki so uničili in ubijali svoje rojake in so jasno pokazali, da želijo novo suverenost interveno. Najbolj podobno primer v naši zgodovini je naše dolgo odklanjanje polnih državljanskih pravic katoličanom po borbi v 17. stoletju, v kateri je katoličanstvo čakalo na zunanjo pomoč. Napredna v vzhodni Evropi ni mogoče dojeti, ako se presvojimo le oblike političnega razvoja, ki smo jih razvili tekom sedajšnjih desetletij; prihodnost je v vseh primerih odvisna od onih, ki so aktivno rušili staro diktaturo in ki ne nameravajo dovoliti svojim sovražnikom (v tem primeru vojnim zločincem), da jim sestanijo protivoljivo.

Ako spoznamo ta dejstva, bomo v vzhodni Evropi leli uspeh. Če tega ne vidimo, nas bodo našli divjaki, ki poenajzajo namreč državo in ki so delali s partizani. Velja

preje za ameriško poslanstvo v Beogradu kot pa za angleško, da je poslanstvo pri opozitji. Mi vidimo težave. Splošno mnenje pri bivših kolaboracionistih, da nameravata Anglija in Amerika preje ali kasneje intervenirati v vzhodni Evropi; da je vojna z Rusijo samo vprašanje časa ter da bodo predvsi Ameri- Anglije in Amricke podprali imovite sioje, brez ostra na njihovo prteklino, pomeni, da angleško in ameriško poslanstvo neprestano dobiva apel kvizlingov vsake vrste. Včasih so sveda težki primeri, kjer bi Angliji in Amerikanci upravitelci radi pomagali, če bi mogli. Pogostoma pa jih nadlegujejo, in to ne vedno zaman, da dajo diplomatiko pomoč takim, ki nimajo napram nam nikake pravice. V Madžarski in Romuniji in Bolgariji so danes zastopniki Anglije po večini ljudje, katere sta vsvoja in družba onesposobil za razumevanje socialnih sprememb, ki se dogajajo v njihovi okolici. Oni se sveda nezgodno drugoju s ostanki starega aristokratskega in kapitalističnega razreda. Anglijski uradniki in teh krajih vidijo danes nekaj dobrega v močeh kakor so Manu, Petkov, in v odlični deavnosti kriva vranke madžarskih mahh posestnikov. Te ljudi

so aristokratski in kapitalistični prijatelji Anglije smatrali pred letom 1939, za uvarne radikale, sedaj pa jih oenimo kot preostalo nado starega socialnega reda. Urodno je, če gledajo danes naši zastopniki na razgibanu pasornico Balkana z oči gospe iz viktorske dobe, ki je pripomnila, ki je pada zaveza zadnjega dejavnja Romen in Julije; «Kako je to drugiče kakor na domu naše drage kračice».

Če ocenimo položaj naravnost, pridemo da zaključka, da obstoje protu vzhodnim državam. Ako ni smo pripravljene na politiko aktivnega posoga v vzhodni Evropi - kar mislimo, da noče niti angleška, niti amerišanska vlada in česar gotovo ni bi narod trpel - nam preostajajo dve alternativni. Prva je politika sžadanja z gjo. Poživljeno diplomatiko proteste ter jeno kritiziramo volitve, ki pomenijo v najslabšem primeru približevanje je demokraciji. Nadalje dajemo svetovite vojne siočincem in se obnašamo kot bi hoteli večati ambicijo onih, ki so pokazali, da so pripravljene v imenu svojega razreda št. v vojno proti lastnim rojakom. Mi se branimo priznati najprej ono vlado in

potem drugo. Seta pomeže, ko mo rano priznati, da ni boljše alternativne sravnito populizmu. Tako te gubljamo doživljamo kredit z dejanji, ki bi se zdela prijazna in vinkodna, ako bi se izvršila preje in brez pridržkov.

Druga alternativa bi bila: Sprejeti odkrito dojevo, da se je zemlje, ki so opustošene od vojne in ki imajo nesrečno zgodovino, obnavljajo pod vplivom nesluštenega poleta.

Ako se znebimo domišljije, da je to nekaj nečistega in prehodnega, če odkrito priznamo, da obstoji v vzhodni Evropi sila, ki je konstruktivna in da je na njenem socialnem programu mnogo takega, kar treba pripraviti — tedaj in samo tedaj bomo sposobni razpravljati o naših skupnih problemih razumno in celo ublažiti nepristnost teh sil.

Koncem koncev nimamo druge alternative kot potrpežljivo in odkritorsno odstranjevanje spore, dokler ne pridemo do sporazuma, ali pa nadaljevati sovražno politiko, dokler ne bi popolnoma verjetno laburistična tretja svetovna vojna. Ingleda, da je treba dati prednost politiki odkritorsnosti in sodelovanja.

(New Statesman and Nations št. 770 z dne 24. novembra 1945.)

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra 1945.

«New Statesman and Nations» št. 770 z dne 24. novembra

DEŽELA IN LJUDJE POD MATAJURJEM

PO STOLETJIH TUJEGA ROBSTVA SO OSTALI SLOVENCI

Ozmišlje beneških Slovencev ne tvori zaključene zemljepisne enote, ampak se deli na tri dele, ki se razlikujejo tudi po naravi prebivalstva. Ozemlje idrijskih in nadiških Slovencev sega do narodne meje, ki zapuška reko Idrijo, ki je pred 1918. l. mejila Avstrijo in Italijo, med furlansko vasjo Preprotno in slovensko vajo Ibano, te nato v severni smeri do točke, kjer se severo vzhodno od Čedad, da izliva v Nadižo reka Arbeč in se nato še nekaj časa nadaljuje v severni smeri po razvodju med Nadižo in Bistvo. V narodnostnem oziru je položaj nadiških Slovencev je najbolj ugoden. Medtem ko je ob Idriji občina Preprotno mešana, žive nadiški Slovenci v sedmih populomna slovenskih občinah, ki so imele po italijanskem urednem štetju 1. 1921 od 16.242 prebivalcev 15.838 Slovencev, imajo tudi svoje župnije, a doline in predalpske gričarje, kjer so njihova naselja, jih nikakor ne izolirajo od sosednjih gorških Slovencev, s katerimi so zvezani po stari in znameniti cesti iz Čedad v Kobarid. S furlanskim svetom so povezani najbolj zaradi furlanskega Čedad, svojega mestnega središča. Drugačen je položaj terških ali tarčentških Slovencev, ki se imenujejo tako po svoji glavni reki Teru in po mestu Tarcentu, v kateremu najbolj gravitirajo. Zveze z gorškimi Slovenci so v tem hribovitem svetu slabše, navezanost na furlansko nižno večja in zato ni čudno, da je potujočevanje prav na tem ozemlju, ki je imele po italijanskem štetju 1921. 14.350 Slovencev, najbolj capredovelo. Popolnoma drugačen je zopet položaj rezijanskih Slovencev, ki žive v alpski dolini, ki je po velikih gorških grebenih skoraj ločena od sveta in ima edino pravo izhodišče pri železniški postaji na Bell. Rezijanci, ki se zelo izseljujejo in jih je bilo po italijanskem štetju 1921. 2.796, so ostanki Slovencev, ki so se naselili sem iz Koroke in govore še sedaj koroksko podobno narečje. Kamenje se porljujejo dela doline Bebe in doline Rekanice in Dunje severno od Rezie, je pretrgalo zvezo med njimi in korokškimi Slovenci, a zaradi življenja v zaprti alpski dolini so vendar ohranili svojo narodnost.

Ti prirodni pogoji skupaj z družbenimi pogoji določajo življenje beneških Slovencev. Prvi nastopi Slovencev v zgodovini teh krajev so bili taki, da jih niso mogli preiti niti srednjeveški kromarji in njih sledi sledijo najzgodovinarji, ki jih zanimajo le vsi lokalni dogodki in viadurji, ne pa splošna življenja in zgodovinski razvoj ljudstva. Ko so pa nad Italijo in nad Karantanjo razširili svojo oblast Franki, so Slovenci kmalu prenehali predstavljati samostojen političen faktor. Doba fevdalizma je tudi za beneške Slovence doba tuje nadoblasti. Kljub tujemu gospodarju je slovenski kmet ohranil svojo narod-

Resjanski bataljon v zmiri.

nost. Slovenska narodna meja se je le prav malo umaknila proti vzhodu in severu. V aplonem pa italijanski gospodarji niso naselje-omejila. Kakor drugod v Italiji, se nam tudi tu vsiljuje vtis, kako majhno je področje in kako ozek je krog, kjer se je izživil sijaj italijanske kulture. Ob takih pogojih ni čudno, da je zaostalo tudi njihovo kulturno življenje, saj se ni moglo oprati na gospodarski razvoj, razen tega pa ni slovelo na zdravi osnovi jezika ljudstva. Značilno je, da ima Rezia 1871 leta še 92% analphabetov in da 1923-24 leta tam še polovica šolobveznih otrok ne hodi v šolo.

Splošnemu narodno osvobodilnemu valu, ki je zajel Primorsko, so se začeli pridruževati Benečani. Prvi partizanski strel so padli v Benečiji na osvojenih fašističnih Nemcah koncem leta 1942, s pomladnim pohodom (aprila 1943) prvih večjih partizanskih odin peh vodstvom generalja Jantana Jake Avčiča v Benečijo, pa so se vrste beneških partizanov močno pomnožile tako, da so koncem leta 1943. tvorile še samostojen benečanski bataljon.

Tako se začela veličastna proces, ko se ljudstvo budi iz narodnostne spanja, politične neaktivnosti in tope vdanosti v svoj socialni položaj, kar ga je vse uničevalo v teku stoletij.

V dobi francoskih vojn je 1797 l. propadla beneška republika in po prevratih, ki so sledili, so prišli beneški Slovenci končno pod avstrijsko oblast. V tej dobi so izgubili Slovinci svojo samopravo. V teku dolgih stoletij zgodovine so bili beneški Slovenci vedno zapostavljeni in zatirani. Da slovensčina ni bila priznana nikdar in da jo je nova Italija izključila iz šol in uradov, je jasno. Razviti niso mogli književnosti v svojem materinem jeziku, a o lastnem političnem življenju ni bilo govora. Majhno je bilo število beneških Slovencev, ki so se na poti po sosednjih deželah naučili brati slovenske knjige in le nekateri duhovniki so se zanimali za književno slovensčino. A tudi v cerkvi se je v zadnjih časih sistematično zapostavljala in izključevala slovensčina, kakor nam je tako lepo pokazal France Bevk v svojem »Kaplenu Martinu Cedermausu«. Zatiranje beneških Slovencev ni bilo samo nacionalno. Kdor je malo natančneje poznal njihovo življenje, je bil presenečen zaradi primitivnosti njihovega gospodarstva. Menjavali so se politični gospodarji; menjavali socialni sistemi, a ljudstvo je ostalo na bolj primitivni stopnji, kakor drugod na Slovenskem. Njegovo izrabljanje ni prenehalo, trdost borbe z nevalnežno prirodo za borbo za obstojnost se ni

Takoj po izvršenem formiranju so primorske brigade udarile preko Soče v slovensko Benečijo, da tam očistijo deželo fašističnih in nemških banditov in ponese mo slovensko prebivalstvo do skrajnih zapadnih meja Slovenije narodno osvobodilno borbo in s tem ustvarijo tudi pogoje za nadaljnjo širjenje antifašističnega razpoloženja med italijanskim ljudstvom v Italiji.

Cepprav je sovrznik zasedel vso dolino Soče, vse prehode preko reke, si je vendar »Gregorčičeva brigada« odtrgala pot preko Soče pri vasi Kemno ter se prebila na Kolovrat, »Gradnikova brigada« pa pri Čezsoči na Drnoko.

Za drugi dan po prehodu »Gregorčičeve brigade« čez Sočo, so opazili sovrznikove kolone, ki so se pomikale od vseh strani proti položajem brigade na Kolovratu. Borba se je vnela zgodaj zjutraj, ko se je sovrznik naglo približal položajem brigade, na robovih okoli Kovacičeve planine na Kolovratu, ki so bili še polni razbitih starih betonskih kazamat, artiljejskih odprtin, strelskih rovov in drugih utrjenih objektov.

Italijani so bili pripravljeni napasti tam, kjer je bil položaj najmočnejše utrjen in je bila obramba najtežja. Po kratki borbi, so se že zgodaj dopoldne pričeli juriti, ki pa so se končali z divjim begom fašistov in alpinov v dolino Soče. Partizani »Gregorčičeve brigade« so jih komaj dohiteli in pobijali a kopiti in bajonetali.

Toda fašistični sovrzniki je dobili pojačanja in se je takoj pričel pripravljati za nov temeljit napad. Iz smeri Tolmina in Voč je začela sekati artiljerija, po čemer so lahko upravljeno skopali, da bo sovrznikov napad širokoptezen.

Sovrznik je prišel z novim jurjem. Zaradi ozke fronte je moral napadati v gostih vrstah, ki so bile dober cilj partizanskim mitraljezom. Ta dan je padlo 354 sovrznikov pred položaji »Gregorčičeve brigade«.

V že kritičnem trenutku so sovrznikove napade ustavili s pomočjo rezerve. Vendar še ni prišlo

vih sil, pa sem stopil k njima: »Mamica, res je, to je naš komandant, in sem ji eno dal. Gledala je in je čez nekaj časa je rekla: »Dober človek mora biti. Potem sem moral dati Titovo sliko še drugemu. Vsi so jo hoteli imeti. Ko sem hotel oddati zadnje, sta dve roki segli po njej in silko pretrgali. Bili sta dve mladi Benešanci, razgreti od plesa. Ob sta žalostno ogledovali vsaka svoj kos, potem pa sta se zamešale, res prijel za roko in spravi vsaka svojo polovico: »Ben do bro tudi tako.«

Drugi dan sem hodil po vasi in se posvajal pri znanjih. »Tovariš, imaš še Titovih slik?« »Nimam, pa saj vam jih bodo drugi prinesli.« »Mi ne bomo znali nikoli tako lepo. Kar naprej bi vas poslušala, ko znate tako lepo govoriti. Saj vam, razumem, vi govorite slovensko.«

»Tudi vi govorite slovensko?« »Mi ne, imate pač nekaj italijanskih besed, pa nič zato. Mi se mod seboj razumemo.« Potem so urali še eno zapeto. »Ko bodo znali naši otroci tako lepo pri nas.«

V jeseni 1943, pred novembrsko ofenzivo sem bil z brigado v Sv. Lenartu blizu Čedad. Z nami je bil komandant Volodja — Vladimir Knežević. Jahel je skozl vas na konju. Lep, visok, črn in nasmejan. Na rokavu je nosil trikotnik, znak komandanta brigade. Takrat nas je bilo prvih toliko v vasi. Volodja je hodil med nami, se pogovarjal

il vasi Duge so peli kurirji, ki se tam vsak dan ustavijo. Lepo so peli, saj partizanska pesem mora biti jeps, če je pojejo partizani. Tu med beneškimi gramaji je bila še lepša. »Dajte še, tovariš, še, jih je pro sila Benečanka. Pesem ji je ugajala, razumela je ni popolnoma, pa si je vendar želela.«

»Mi ne bomo znali nikoli tako lepo. Kar naprej bi vas poslušala, ko znate tako lepo govoriti. Saj vam, razumem, vi govorite slovensko.«

»Tudi vi govorite slovensko?« »Mi ne, imate pač nekaj italijanskih besed, pa nič zato. Mi se mod seboj razumemo.« Potem so urali še eno zapeto. »Ko bodo znali naši otroci tako lepo pri nas.«

Na kamnitom vsakem trgu v ma-

Oton Župančič:

Kovaška

Mi, kar nas je kovačev, mi bomo vsi kovači, kovači svoja sroca, kovači svoj smataj, kako zvenel nam duše, bomo poslušali — znanj!

Morda pod ključev se nam oglašil kedaj sroca, ki v njem bo pravi bron, da pelo bo, vabilo ko zvon, da bomo krog njega se sbrali...

Vsi: — črni rudarji iz Idrije, iz Trbovelj, iz plavčev gorenjskih, iz Kaple, iz Borovci, od Nabrečine belh kamonarji, devinski opaljeni ribarji, polnogi nosači iz luke bršlaka — četa, kot da kiparju ušla je lepod dieta — vi, sključeni tkalci od stavev, strojarji smrdljivci, zaviti v česla ostru duh, vi mlinarji, ki nam meijete kruh, zidarji iz Renč, mizarji izentivski, Solkanoci, drvarji po lumah, oto vozeti Ižanci, ti moč, ki orješ in seješ, se družno z volom potiš, ti itajerski vinarji, ki nam vinco mediš, ti, s vincom v pljučih, s očmi gasnočimi staveo, v vrtnice mirno sroči savjinski plaveo, Vipaveo brljav, zamiljeni brški kolon, vsi, ki poznate otiske zapestnic — spon, tudi vi, pozorno sklonjeni naprej, brodarji v bodočnost, v obzora nova brez mej...

Zato bomo mi kovači kovači, trdo kovači, tenko poslušaj, da ne bo med nami nespoznan, ko pride čas, ko sine dan, da ustane, plane ključvar, ključvar stini te nos...

KRI NAJBOLJŠIH SINOV JE TEKLA ZA NJENO SVOBODO

Komandant beneškega bataljona deluje svojim borcem odličnovanja za junštva v boju.

Terorju. Mnogo mladih Benečanov se je spet pridružio brigadi. V tem kraju je partizan Jakec doživel prjetno uro. Neko Beneško dekle ga je odpejalo k svoji materi. Ko sta prišla na dom, je stala pred številnikom stara ženica. Objela ga je. Med solzami je dejala: »Vendar ste vrtar, toda v borbi so vztrajali celo ranjeni. Vsi fašistični napadi so se ustavili ob jeklenih prsih naših borcev. Ta dan je partizanom prvič po treh dneh uspelo skuhati nekaj hrane.«

Sele v trdi temi je borba prenehala. Pončič se je brigada pomaknila naprej k svojem cilju. Prišla je v vas Mašero in tu vzpostavila prvi stik z Beneškimi Slovenci. Sprejeli so jo z vso ljubeznijo. In ko so jim na mitingu govorili o naši borbi in jim zagovarjali svobodo, so bili Benečani brezmejno navdušeni. Nekaj mlajših ljudi se je pridružio k brigadi.

V naslednjih dneh je brigada pri pohodu čez Nadižo spet potolčila fašiste. Ko so partizani po končanem boju prišli na Črni vrh, so jih ljudje pričakovali a klic: Ziveli Slovenci, živeli naši rešitelji! Prineali so jim hrane, obleke in vsega, kar so imeli. Srečni so bili borci, ko so našli tukaj še vedno za vedne Slovence kljub italijanskemu

Novembrska ofenziva

V dneh, ko so partizanske odinice v ofenzivnem poletu napadale gorenjske postojanke, je nastopila velika nemška novembrska ofenziva. Čez noč so narasle postojanke od prejšnjih sto na tisoč. Blokiral so vse ozemlje Benečije in Erd Stab XXX. divizije se je dobro zavedal, da mlade in neiskusne brigade še niso kos tako veliki sovrš-

ljudje pa so ga gledali. Njihove oči so bile uprte vanj. Potem je stopil on k njim. Po hrvaško jih je ogovoril, in že je bil ves njihov. Volodja se je vedno težko ločil od domačinov. Pod noč smo odšli.

Volodja je sedem mesecev pozneje padel.

Sedaj sem se vračal skozl Sv. Lenart. V hiši, kjer sem večerjal, smo se menili o partizanih, o njihovem življenju in o še marsičem. Potem smo se spomnili hude novembrske ofenzive in časov pred njo. Spomnili smo se tudi, kako je prišla prvkrat brigada skozl vas.

Takrat sem prvič videl partizanskega komandanta, je dejal gospodar. »Ugajal mi je, lej človek je bil in priljazen. Pri fašistih sem služil deset let, pa nisem nikdar srečal njemu podobnega. Potem so se spomnili Volodje vaš. Pravilo so mu generalne partizansko cel triangelo.«

»Kje je le zdaj? Rad bi ga še videl, je dejal možakar.«

»Ne bo ga več, ljudje — Volodja je padel.«

Vsi so me pogledali, kot da bi hoteli najti v mojih očeh besedo: Ne, ni res, že bo prišel! In čez čas

je mož nadaljeval: »Skoda je takih ljudi, prokleti fašisti.«

Ves teden so potem še govorili o Volodji, generalu s trikotnikom na rokavu, narodnem heroju.

Pri Hostah lama taborišče benečanskega bataljona. Ko sem prišel k njim, so imeli politično uro. V krogu so sedeli na travniku, Zdravilji

V NOvem SUŽENJSTVU JEČI TRPINČENA DEŽELA

Spominjajoč se slavni zmag svojih pradedov, je ljudstvo Slovenske Benečije praznovalo 1. maj 1945, kot dan delovnega ljudstva in dan svojega osvobodjenja s tem, da je poleg zastav zmagovitih armad Združenih narodov z navdušenjem razobečalo slovenske in italijanske zastave s petorokrako zvezdo.

O

V goratih predelih Slovenske Benečije so se prav tiste dni pojavile oborožene bande ozopovcev, katere so organizirali in financirali fašisti, da bi z njihovo pomočjo in strahovladno povoco zasedli svoja izgubljena mesta. To se jim je tudi posrečilo. V upravni aparat so ponovno prišli stari uradniški fašisti, ki so in še izvajajo s pomočjo teh band teror in nasilje nad zavednimi Benečani. Ljudstvo grozijo za požigi in pravijo: »Mi se ne bomo izločili od ognjem. Rdeč petelin bo zasvetil tam, kjer se nam bo zdelo potrebno. Naj se zavedajo oni, ki so sodovali za osvoboditev Benečije, da posoda benčina ne pozna hlmih številk. Po vseh mejejo ročne bombe in streljajo z avtomatičnim orožjem, izvajajo ljudi, vso krivdo zaradi nerodov pa zvrčajo na namiljene partizane.

Se več. Ograjo celo ljudstvo v

Beneški partizan čuva svoja meja.

conci A na Kobarškem. Pri tem so ogrožene zlasti livske vasi. Na planini Matajur lovijo in streljajo divjad, brezsmiselno izsekujejo goz-

Na poti proti domu jih je napadel s skupino pajdašev blizu vasi Ošičje Glančič, ki je bil do zloma Nemčiji brigadir karabinjerjev v italijanski republiki. Salamantov Gigit jim je grozil z revolvmir in vpil: »Ven z Beneškimi izdajci, Benečijo ste prodajali Titovi Jugoslaviji!«

Tomazetič Vincenc in Judita sta vložila v Čedadu pri sodišču tožbo proti Gorju Alfonzu iz Kosce, ko jih je ta v samobrambi pahnil od sebe. Omenjena Tomazetič Vincenc in Judita sta hotela celo sodnika in advokata podkupiti, vsakemu sta ponujala po 5.000 lir, če spravita Gorju Alfonza čez demackacijsko črto, češ da je slavil in da je ob slomu Nemčije organiziral na vasi, da so ljudje razobečali slovenske zastave s petokrako zvezdo in da še danes neumorno deluje za Jugoslavijo. Ko niso ničesar zlepa dosegli, so ponovi vložili v njegovo stanovanje. Sam se je, hudo bolan, komaj rešil.

V Kraverju so dne 15. septembra 1945. vdril v hišo 67letnega tovariša Kvalice Ivana ozopovec Scimaz Giuseppe, njegov sin Mario, Dugaro Evgenio in brat Pietro, Dugaro Francesco in brat Giuseppe, vsi iz Kraverja. Tovariš Kvalica Ivan je star borec za svobodo Benečije in partizanski sodelovalec s prvih dni. Ob vdoru sta bili poleg njega v hiši tudi hčerka Ivana in žena Regina. Bili so pri večernih molitvah.

Prestrašeni od vedno se ponavljajočih napadov od strani ozopovcev, se je družina Kvalice še bolj poglabila v molitev. Toda banditi so nam njeni surovo zakrli: »Komunistom — brezvečno, ni potrebna nikaka molitev, in se poglabljaj v njih kakor zver!«

V Mersi napadajo ljudi, ki imajo svoje v JA. Dne 10. t. m. je Fanti Umberto, komandant ozopovcev, vpil nad njimi in jim grozil: »Može in sinove imate pri partizanih, še vedno agitirate za Jugoslavijo in se udeležujete konferenci UAIŠ-a. V korto polno vode so vrgli nater Vogrič Alojzijo, ki ima sina in moža v JA. Za tem so jo lovili še s sekuro in vpili: »Tvoj sin in mož prihajata z onstran »Soče« pohižat naše domove. Pri nekem žentovaru so metali po vseh ročnih bombah. Zavezniki vojaki so zaradi tega klicali na zagovor ljudi, ki so za časa boreb pomagali partizanom.«

Novoga leta dan so ozopovci iz Mašero, v cerkvi sv. Ivana na Trdnini na koro kamenjalni tov. Čredni Marka in Alojzija iz Mašero. Leti dan je Tomazič iz Trčmuna izval valkega župnika in ga aramotično. Zvečer je nasilne Basetovemu sinu z brivljico na široko prerezal usta in vrat. Njegovo stanje je resno, zdravniki mu je napravili 36 šivov. Nasilneža je zaveznika policijska aretirala.

Dne 2. t. m. so imeli ozopovci na obletu, ko so z orožjem napadli Okrajni sedež OF za Benečijo v Ravnah pri Obliči, veliko »Kulturno predretno«. Predretno so se udeležili tudi predstavniki cerkve Don Franca iz Oblice, Don Jakulin iz Kraverja in Don Fortunat iz Černetičev ter Hvalica Pavel poročevalec »Il Tricolore«-ja. Prostor so imeli okrašen z dvema velikima italijanskima zastavama. Prepevali so in na najbolj nedostojen način izvajali ter aramotično zavedne Benečane, ki so sledili zgledu svojih pridov, boreč se za demokracijo in oblast in za priključitev slovenske Benečije k F.T.R.J.

Te bande huška in podpira ilegalen listič »Il tricolore«, ki govori o nekem italijanskem Slovenske Benečije. Najgubnejše klevete bruhajo na ljudsko oblast, na Jugoslavijo, na njeno armado in zlasti na oficirje JA — Benečane, katere dolžijo prevratnih dejanj. Tovariši Zdraviljiča, Ožnjaka Joškoča in Budigaj Marjana pa dolžijo veleizdajstva in jih primerjajo z vojnimi zločinci, češ da so hoteli prodati Benečijo Titovi Jugoslaviji.

Urednik tega lista, ki se podpisuje »San Marco«, je fašist Sidaro Lucijan, občinski tajnik občine Drenčica, ki je ob novici, da je propadel fašizam, meseca julija 1943 padel v nezavet. Tu ni potreba drugega komentarja, kdo so moške oči »Tricolore«-ja.

Omenjeni gospod je pred kratkim napadel v gostini pri pošti Skrutovo tovariša Zanut Angela, blivšega aktivnega borca beneškega bataljona. Penč se od jese, mu je grozil s pestmi rekoč: »Ti in župnik iz St. Lenarta sta veleizdajala. Našo italijansko zemljo sta hotela prodati Jugoslaviji. Zavedni tovariši mu samozavestno odvrne: »Ta zemlja je naša že stoletja, za njeno osvoboditev so preivali kri sinovi Benečije. Berili smo se in se bomo še z orožjem v rokah, dokler ne bo priključena k Jugoslaviji.«

Tečaj plane po njem in po tovarišu Rugieru skupina ozopovcev kriče: »Tu je Italija, za tvojo izdajalstvo boš še dajal odgovor.«

Ljudje se s strahom in trepetom sprašujejo, ali bo še dolgo trajalo to stanje, nismo bili li dovolj ustrohovalci in zatirani skoraj celo stoletje. Dokler je bila tu naša vojska JA in NZ, se taki in podobni primeri nasilja niso dogajali. Z vseh strani poklika poročila, da je stanje nezadržno, ker so deloval zato, da bi bila tudi Benečija priključena k Jugoslaviji.

V vasi Skrutovo je 4. novembra pr. l. A.M.P.I. (nekako združeno italijanskih partizanov) sklical veliko zborovanje, na katero so povabili tudi borec, ki so bili izpuščeni iz JA in pristaje UAIŠ-a Vodja AMPI-jevega zborovanja jim je dejal, da je potrebna enotna orenzivacija, ker so se borili za iste cilje, za demokracijo, liki slovenski partizani. Zavedni možje in žene so ta predlog odbili rekoč: »Z ljudmi, ki so do zadnjega dne vztrajali v službi Hitlerja in Mussolinija, se mi ne družimo in ne jim predlog odbili, češ da so pograbili za orožje proti Hitlerju, ko tega ni bilo več treba. Vsklikali so tov. Titu, Stalinu in novi Jugoslaviji.

»Kaj greš? Ne prideš nazaj?« »Kmalu ne, toda pridem, gotovo pridem, Kje pa imate komandirja Marketa?«

»Na akcijo jo žel a četo proti Čedadu.«

Na hribu nad vasio je tedaj pošli strel. Potem je nekdo zavlekal, nato pa so se sililo petje. »Naši so, vračajo se!« Eden izmed fantov je zavriklal trikrat zapovest in vsakokrat se mu je kdo od sgoraj odval. To je bil njihov dogovorjen znak — zmagali so. Čez četr ure je komandir Murko raportiral komandantu bataljona Joškotu: »Zaigrali smo kamion, zaplenili strojnico, osem smo jih ubili, enega ujeli, in porinil je pred komandanta preplašenega fašista.«

Arturo je dobil zaplenjeno strojnico. Drugi dan je še pobodal a nje-nimi rafali usena ljudem v Čedadu.

BENEČANI SO MI PAVEDALI

Le malo manj kot leto sem živl med njimi. Odhajal sem, se vračal, spet odhajal in se vračal. In vedno, ko sem se vrnil v njihove globoke grape, se mi je zdelo, da je v njih svetlejšje. V resnici so bile vedno enakotne, temečne, in ljudje so bili bolj govorni in veseli. Pa če sem se mudil pod Matajurjem ali na mejah zapadnih Erd, ali ob robu Furlanije, pri Čedadu, Krminu, Vidmu, ali ob Nadiži pod Stolom ob pontebelski progi in okoli Kanina, povsod je bilo tako. Ko sem se vrnil tretič in zadnjik, sem vedel, da bom prihajal v našo Benečijo še in še. Ob mojem odhodu se mi je zdelo, da mi je pravil to vsak kamion, vsaka obdelana krpa rjave zemlje — v resnici pa so mi to pravili ljudje sami. Sto let niso vedeli za sebe, niso vedeli niti, da živijo, ker so v resnici le živalotari. Niso vedeli, da so ljudje, ker so v resnici karali kot živina. Danes pa že vedo, kaj so in kje morajo iskati in dobiti kaj boljega. Saj prav za prav to spoznanje niti ni bilo tako težko. Vsak bi lahko spoznal, tudi oni, ki hočejo danes prepričati svet o nočem, kar

Benečani svetu kričijo, da ni res. Tudi njim bi povedali, samo pridejo naj iz osvobodene Rima. Pa jih je sram. Prej niso Benečije nikoli pogledali, ker jim je ni bilo treba.

***

V Klodiku, globoko v dolini ob edini večji cesti, je bil miting. Priredil ga je bataljon. Komisarjev govora sem zamudil, ujel sem samo navdušeno ploskanje. Komaj sem se preril v veliko sobo nekdanje kasarne, toliko je bilo v njej ljudi. Potem so partizani peli, igrali in prav na koncu so tudi plesali. Benečanke so vesela dekleta. Mamice, moške in fantje pa so se stiskali ob stene in gledali.

***

Prej se nikoli nisem smell tako veseliti. Fašisti nam niso pustili, je toliko starejša Benečanka in druga, ki ji je pritrjevala.

Potem sta se ženici zagledali v Titovo sliko nad odrom. »Moja sin ima prav tako in pravi, da je za »širov komandant«. Njen sin je bil beneški partizan.

***

S seboj sem imel precej »Tito-

vih slik, pa sem stopil k njima: »Mamica, res je, to je naš komandant, in sem ji eno dal. Gledala je in je čez nekaj časa je rekla: »Dober človek mora biti. Potem sem moral dati Titovo sliko še drugemu. Vsi so jo hoteli imeti. Ko sem hotel oddati zadnje, sta dve roki segli po njej in silko pretrgali. Bili sta dve mladi Benešanci, razgreti od plesa. Ob sta žalostno ogledovali vsaka svoj kos, potem pa sta se zamešale, res prijel za roko in spravi vsaka svojo polovico: »Ben do bro tudi tako.«

Drugi dan sem hodil po vasi in se posvajal pri znanjih. »Tovariš, imaš še Titovih slik?« »Nimam, pa saj vam jih bodo drugi prinesli.« »Mi ne bomo znali nikoli tako lepo. Kar naprej bi vas poslušala, ko znate tako lepo govoriti. Saj vam, razumem, vi govorite slovensko.«

»Tudi vi govorite slovensko?« »Mi ne, imate pač nekaj italijanskih besed, pa nič zato. Mi se mod seboj razumemo.« Potem so urali še eno zapeto. »Ko bodo znali naši otroci tako lepo pri nas.«

***

V jeseni 1943, pred novembrsko ofenzivo sem bil z brigado v Sv. Lenartu blizu Čedad. Z nami je bil komandant Volodja — Vladimir Knežević. Jahel je skozl vas na konju. Lep, visok, črn in nasmejan. Na rokavu je nosil trikotnik, znak komandanta brigade. Takrat nas je bilo prvih toliko v vasi. Volodja je hodil med nami, se pogovarjal

Benečanka so same nosile v kožnih gnoj na njivo, ker so se moške borili za svobodo.

Imeli smo ljudi - vrhu gore hrast

Narodni heroj Janko Premrl - Vojko

Imeli smo ljudi - v poljani cvet,
imeli smo jih - vrhu gore hrast,
imeli smo jih - doli smo jih...
O. Zupančič

Premrl rod je doma v Vipavski. Vojkov oče je imel hišo v St. Vidu. Bil je to eden izmed tistih bogatih kmetov, v katerem so zakoreninjeni vse vrline družinskega življenja, pa tudi globoka narodna zavest. Vojkov oče Frano je bil dober organizator in je bil zato načelnik mlekarne in posojilnice v St. Vidu. Pozeje pa je moral opustiti oboje, ker je prišel zaradi Vojke nazivkrat iz italijanskih oblasti.

Vojkova mladost

Takrat, ko je prvič ročico razprl,
takrat si v mladosti plašno vstrepelato:
Samo, da mi ne bi, da ne bi umrl!

Janko Premrl-Vojko se je rodil 29. II. 1920 v St. Vidu pri Vipavi. Bil je živahen in iznajdljiv deček. Veliko veselje je imel do orožja in se mlad prav rad igral vojake. Po navadi je bil poveljnič čete, ki je v igri prikazovala borbo Slovencev proti fašistom. V šoli so ga hoteli obložiti s fašističnimi balladi, češar pa mladi Vojko ni maral in je obkrožil vrgele v stranišče. V šoli je vedno prišlo do kakšnega pričkanja. Ča mu je kdo rekel, da je eslavov sta se stopila in moral je iz šole. Svoje fašistične učitelja je sovražil iz dna duše. Nekdo je celo uprizoril nanj atentat a staro avstrijsko puško. Ob drugi priliki pa je raztrgal kraljevo in ducevoje silko. Vse pa je počenjal tako prebrisan, da ga niso mogli zaslišati. V sporu je bil tudi s tamkajšnjim brigadirjem, ki ga je nekoč zaslišal, ko je pisal v slovenski časopis. Zaradi tega je bil izključen iz šole in ni mogel uresničiti svoje srčne želje, da bi študiral tehniko in da bi postal letalec. Ko so bili fantje na nabor, je Janko cvilil voz s slovenskimi zastavicami, po poti pa so prepevali slovenske pesmi.

V Ajdovščini so jim prepovedali peti in jim strgali napise s voza. Janko je uničil zaradi tega vse okrase na vozu. V bližnji gostilni so pričeli znova prepevati slovenske pesmi in tako protestirali proti nasilnim fašističnim oblastem. Posledica tega je bila, da so Janke zaprli in pretepli. Doma je Vojko nato vedno deloval proti fašistom. Janko pa se je poleg svojega dela, ukvarjal tudi s knjigami. Vedno je prebral zgodovino in slovensko poezijo. Zelo rad je ob večerih recital Frana in Gregorčiča. Mnogo pesmi je znal na pamet.

Vojaska leta

Takrat, ko na prah je tvojih še spaj,
takrat si mi nečno v solzah isepal:
Glej, kmalu ti tebe cel fant bo postal.

Leta 1940. je šel s ostalimi fanti k vojakom. Pri povajstvu, vojne-ga področja se je zbralo precej naših fantov iz vseh krajev. Janko jih je tedaj začel navduševati proti fašistom. Zaradi tega se ga kmalu označili kot nezanesljivega. Prišlo je tudi sporočilo, da je v šoli izvršil atentat na učitelja, za-

ga ob premetitvah vedno spremljala posebna epiroročilna pisma. Nekoč ga je v Turinu vprašal neki oficir, kakšne narodnosti je. Odgovoril mu je, da je Slovenec: «Kako saj Slovencev ni pod Italijo», mu odgovoril oficir. «Kako, da ne, moj oče je Slovenec, mati Slovenka, kaj naj bom torej drugače, če ne Slovencev? Oficir se je kar zdrlil, ko je čul te besede.

Med tem časom so prihajale vedno pogostejše vesti o drznih napadih partizanov na italijanske okupatorake čete po Jugoslaviji. Skrbno jih je zasledoval vse vesti o našem osvobodilnem pokretu, se mnogo razgovarjal z najrazličnejšimi osebami, in se odločil za odhod k partizanom.

V snežni motuži naprej, naprej do svobode

Vojkova poslednja akcija

Zdaj veter ramena besedo njegovo,
prishluni natanko, da čujej glasove:
Lepo je, veš, mama, lepo je živeti,
toda, za kar sem umri, bi hotel še enkrat unretiti!

Ze več časa je Vojko nameraval izvršiti neko drzno akcijo s namenom, da dobi novo orožje, ki ga je potreboval za četo, ki je rasla iz dneva v dan. Po svojem obveščevalcu je izvedel, da se namerava posadka v Idrijski Beli umakniti. Zato je hitro zasnovati načrt za napad. Opoldan, dne 15. II. 1943., je odbral 23 tovarišev in krenil v njima iz taborišča. Napravili so za sedo nekako v sredini poti med Idrijo in Idrijsko Belo na kraju, imenovanem «V Strugi», na točki ana Rajdja.

Cele štiri ure so čakali v snegu, kjer jih je že prav počiteno zeblo. Šele ob štirih popoldne se je prikazala predhodnica. Vojko je ukazal: «Če boste opazili, da imajo strojnico, tedaj kar ugrizite po njih, drugače pa ne».

Ko je izvidnica prišla v neposredno bližino, so ugrabili po njej, ker lepe nove «Bredes», ki jo je nosil eden izmed vojakov, niso hoteli pustiti. Že hip je nastala med sovražniki zmeda. Trjuje so se valjali ranjeni po tleh, ostali pa so se vrgli pod cestno v zaklone in pričeli s odporom. Strojnik predhodnice je takoj poizkusil namestiti orožje in ga nameriti na nase. Vojko pa je to temeljito preprečil, vrgele na strojno ročno granato, ki je glad-

no v hrib, da bi obkolili sovražnika z levega krila, medtem ko so zadetokoma nameraval to izvršiti s desnega. Med časom, ko se je ta manever izvrševal, je tov. Lado, ki je bil ves čas v Vojkovem opozorilu: «Paži se Vojko, ker tu zelo na gosto padajo kroglice» Vojko se je nato sklonil k tlom, a medtem je že pribrčala usodna krogla in ga ranila v trebuh. Vojko je postal tako smrtno bled in vzkliznil: «U-mik, tovariši, prenehajte z ognjem, ranjen sem!» Tovariši so mu takoj priskočili na pomoč, mu odvzeli orožje in ga odpravili v bolnišnico.

V taborišču ga ga položili na posteljo, katero je dva dni prej deloval nek dobro zdravnik, ki ji je Vojko dejal, da bodo imeli kam položiti ranjenca, če jih bodo slučajno imeli. Zdaj pa je bil ta slučajno ranjenec ravno on.

Vojko je bral z obrazov tovarišev, kako pozorno je vplivalo nanje vse, kar se je zgodilo in jih je poskušal obrabiti. Poklical je vse, naj pride v bližino postelje, in jih nagovoril: «Tovariši, saj ni nič hudega, bo kmalu bolje, ne smete žalovati! Drez zdravni ni ne zmage ne svobode».

Zvesta in vdana četa borcev je ob teh besedah glasno zajokala. Vedeli so, da Vojko rane ne bo prenesel. Tov. Lado se je odpravil še leto noč do neke tovarišice, katere je sva drugo jutro že navsezgodaj po zdravniku. Ko je zdravnik izvedel za rano, se je zresnil in natočil stroj post. Smell so mu dajati le čaj iz kamilice, in še tega po kapljicah. Poleg tega je zapovedal popoln mir. Če bo vzdrljal osem dni, je malo upanja, da ozdravi, sicer pa je dejal.

kuhal. Drzal sem se točno zdravnikovih predpisov, ker sem vedno upal, kot vsi moji tovariši, da bo Vojko ozdravel. V šestih dnevih boleznih, kar sem mu stregel, je govoril zelo malo, samo kar je bilo nujno potrebno. Nekajkrat se mi je prav prirčno zahvaljeval za mojo skrb in pristavil: «Nikoli ti ne bom tega pozabil, Lado». Slutil pa je, da se mu blizu smrt. Neki dan je dejal tovaršem, ki so bili zbrani okoli postelje: «Ozdravel bom takrat, ko bom umr!» In res je dva dni kasneje v noči od 21. na 22. februarja ob pol drugi uri umrl popolnoma mirno, brez bolečin, kot bi zaspal.

Dva tovariša, domaćina, sta sva takoj zjutraj in poskušala samotni, skrit prostor za Vojkov grob. Po-

Brigada "Janka Premrla = Vojka,"

Sestindvajseti september 1943 je bil za Cerko in Cerkljane velik zgodovinski dan. Bil je to dan ustanovitve brigade «Janka Premrla» - Vojka, narodnega heroja primorske zemlje.

Na dvorišču vojašnice so bili zbrani in postrojeni trije bataljoni slovenskih vojakov. Na obrazih vseh se je odražalo napeto pričakovanje. Nekaj velikega, zgodovinskega se je imelo zgoditi. Še čisto malo dni prej so bili vredni, da si ga Cerko zabeleži v svojo kroniko. Prvič po tolikih stoletjih pričakovanja tiste pravilne Matjaževe vojske, ki bo rešila delavca in kmeta suženjstva, je tu zbrana cela brigada, - ne več pravilnih Matjaževih vojsk, ampak pravih in resničnih Titovih borcev. Z obrazov teh borcev odseva ponos in samozavest. Lahko si predstavljamo s kakšnim veseljem in navdušenjem so ti borec prišli za orožje, da bodo branili svoje domove, svojo zemljo in svoje drage pred okupatorjem. Vse do sedaj se niso silili tujevo orožje in branili tuje meje, ki jih je okupatorjev imperilizem začrtal globoko v narodno telo.

Danes imajo lastno orožje in so odločni, da branijo, če treba do zadnje kaplje krvi, to, kar so s tolikimi žrtvami že priborili. Z nadčloveškimi napori, v trajnem preganjanju in zasledovanju so ti fantje sebi in ljudstvu ohranili vsleko zavest, da iz te borbe izidemo zmagovanci in da le z vztrajno opozorilo do sedome naš skupni in edini cilj svobode.

Polnočevitvno se se odzvali klicu domovine vsi do najzmožnejše bajte visoko gori na Poreznu. Idrijska kotlina je dala rudarje, samotne cvetja na grob Franca Kobala iz Sežane, in Berger Boža 4685 lir.

«Dijaški Matije» v Trstu so darovali AFZ v Padicah 600 lir Gorjup Katil in Maver Danila 500 lir za mesto cvetja na grob Franca Kobala iz Sežane, in Berger Boža 4685 lir.

«Dijaški Matije» v Trstu so darovali AFZ v Padicah 600 lir Gorjup Katil in Maver Danila 500 lir za mesto cvetja na grob Franca Kobala iz Sežane, in Berger Boža 4685 lir.

«Dijaški Matije» v Trstu so darovali AFZ v Padicah 600 lir Gorjup Katil in Maver Danila 500 lir za mesto cvetja na grob Franca Kobala iz Sežane, in Berger Boža 4685 lir.

«Dijaški Matije» v Trstu so darovali AFZ v Padicah 600 lir Gorjup Katil in Maver Danila 500 lir za mesto cvetja na grob Franca Kobala iz Sežane, in Berger Boža 4685 lir.

«Dijaški Matije» v Trstu so darovali AFZ v Padicah 600 lir Gorjup Katil in Maver Danila 500 lir za mesto cvetja na grob Franca Kobala iz Sežane, in Berger Boža 4685 lir.

«Dijaški Matije» v Trstu so darovali AFZ v Padicah 600 lir Gorjup Katil in Maver Danila 500 lir za mesto cvetja na grob Franca Kobala iz Sežane, in Berger Boža 4685 lir.

«Dijaški Matije» v Trstu so darovali AFZ v Padicah 600 lir Gorjup Katil in Maver Danila 500 lir za mesto cvetja na grob Franca Kobala iz Sežane, in Berger Boža 4685 lir.

«Dijaški Matije» v Trstu so darovali AFZ v Padicah 600 lir Gorjup Katil in Maver Danila 500 lir za mesto cvetja na grob Franca Kobala iz Sežane, in Berger Boža 4685 lir.

«Dijaški Matije» v Trstu so darovali AFZ v Padicah 600 lir Gorjup Katil in Maver Danila 500 lir za mesto cvetja na grob Franca Kobala iz Sežane, in Berger Boža 4685 lir.

«Dijaški Matije» v Trstu so darovali AFZ v Padicah 600 lir Gorjup Katil in Maver Danila 500 lir za mesto cvetja na grob Franca Kobala iz Sežane, in Berger Boža 4685 lir.

PARTIZANSKA HUMORESKA

Obveščevalec, sreča, navihanost...

Skoraj vsi partizanski obveščevalci so navihani. Pa kdo bi jim to zamislil?

Star partizanski rek pravi: «Znal ti je treba!» In če nemo ali ne, moramo priznati, da smo naši obveščevalci res marsikaj. Na primer: znajo val globoko in sovražnikom zaledju ustvariti svoje centre, ki jim na Primorskem pravijo «partizanski punkti» ali «dobra manica».

Saj se razumemo, kajne? Pa tudi govoriti znajo obveščevalci dobro. Ko bi vi slišali samo nekaj Srečkovičevih zgodb s Primorske ali Jenčevih a Koroške, pa bi se o tem prepračili. Očlovek jim mora verjeti, ko ti pa tako živahno opišejo svoje storje in kondno, kaj veš ti, ubogi zemljan, kako se kaj obveščevalcem globoko v sovražnem zaledju.

Pa se je ponudil France Zupančič, da nas malo povede v to «skrivnostno deželo», ki se ji pravi globoko v...

«Torej si me razumel, France? Ves kam, kako in kaj?»

«Razumem», je odbil obveščevalec Zupančič šefu centra: «Tako moram ugotoviti, če se nahaja v Vrbovcu sovražnik. Zdravo!»

Kaj je bilo to Francetu? Nič! Na hitro je se malo pobeskal s prostom po specialki in vzel svojo angleško pumpos. Čisto obveščevalski izraz, kajne? Pa pustimo jim to. Obveščevalcu je brzostranska pač najmanj toliko potrebna, kot belogardistu urni podplati. Se čik je stisnil iz sefa, od kuharja veliko masno kost, in šel je.

Ni še oglasil kosti, ko se oglasil za njegovim hrbtom njegov spremljevalec: «Ti, kaj pa, če bi bil v onem smrečju Nemeč? France je pogal kost v stran, kar uprta se mu je. «Ta že ne bo nikoli obveščevalec, si je mislil, rekel pa ni raje nič».

V Podlipi se oglasil v prvi hiši. Povedo mu, da so bili v Vrbovcu. Pa vpraša še drugje: «Ne, ni jih. Tretji nam spet povedo, da jih ni in četrti babnica, da jih vse mrgoli».

«Vidiš, to je pa agencija 'ena baba pravi', pouči spremljevalca.»

«Greva, bova sama videla!» Njegov spremljevalec, ki mu je bilo bojda Jože ime, pa se je tako čudno spazil, - same oči so ga bile -, da se ga je celo France usmili in ga poslal nazaj.

Sredi me Podlipi in Vrbovcem stoji samotna hiša. Od tukaj pošlje France naprej fantiča, da malo pregleda zapr. Takle smrkovito laže naredijo. In fantič se je res kmalu vrnil: «Svabov je v vasi vse polno. Ene kolona gre proti Ajdovci, druga kolona pa po desni strani česte v gozd».

To je bilo celo za Franceta nekoliko nerodno, saj sam pravi, da mu je šlo nekaj podobnega kot elektrika skozi kosti. Zato se je raje vrnil v Podlipi.

«Malo si oddahnem, tedaj pa...»

«Juris! Ubij goršarje! Vorwärts! Bandite!» Iz vseh strani je drla hitlerjska banda v vas. «Se dobro čutiš, kako je z roko podral po plašču: «Verjameš, ali ne, ampak dobro sem čutil njegovo roko».

Domče dekle jima je zjutraj povedalo, da je bilo v vasi kakih tisoč belih in dvesto Nemecev; seveda če ni to spet agencija 'ena baba pravi'. Povedala je tudi, da so v njeni hiši govorili o terencu Pavlu tu Kaplanu in ne baš prijazno. Ker kili so, da bi ga bilo treba ubiti».

Tako neka ko se torej kod našim obveščevalcem v deljdi, ki se prvi globoko v... Jaz jim verjamem, saj so obveščevalci vendar čisto v redu fantje.

Odg. urednik DUSAN HRESCAK

Dr. GAETTA, zobozdravnik

Izdeluje proteze v jeklu, zlatu, kovu, čuku in plastiki. Največja garancija. Sprejema od 10. do 12. in od 13. do 19. (govori slovensko)

TRST, via Torre Bianca 43 (vagal via Carducci)

VELIKA PRILOŽNOSTNA PRODAJA NA DEBELI IN NA DROBNO
vključuje: železne, pločevine, žebeljev, žice črne in pocinkane v vseh dimenzijah, raznega orožja, vodonapravnih in higijenskih predmetov, gradbenega materiala itd.
LEP IZBOR KUHINJSKE, EMAJLIRANE POSODE
Skorajšnja otvoritev novih prostorov v Via Roma št. 22
VIA ROMA št. 22 (bivša kavarna Pitschen).

...ali samo eden se carlikuje!
Zobna krema Knapp
Zastopnik za Jugoslavijo JULY MAYER - TRST, Piazza della Borsa 9